

UDK -902
94

ISSN:2490-3930
GODINA I/BROJ 1

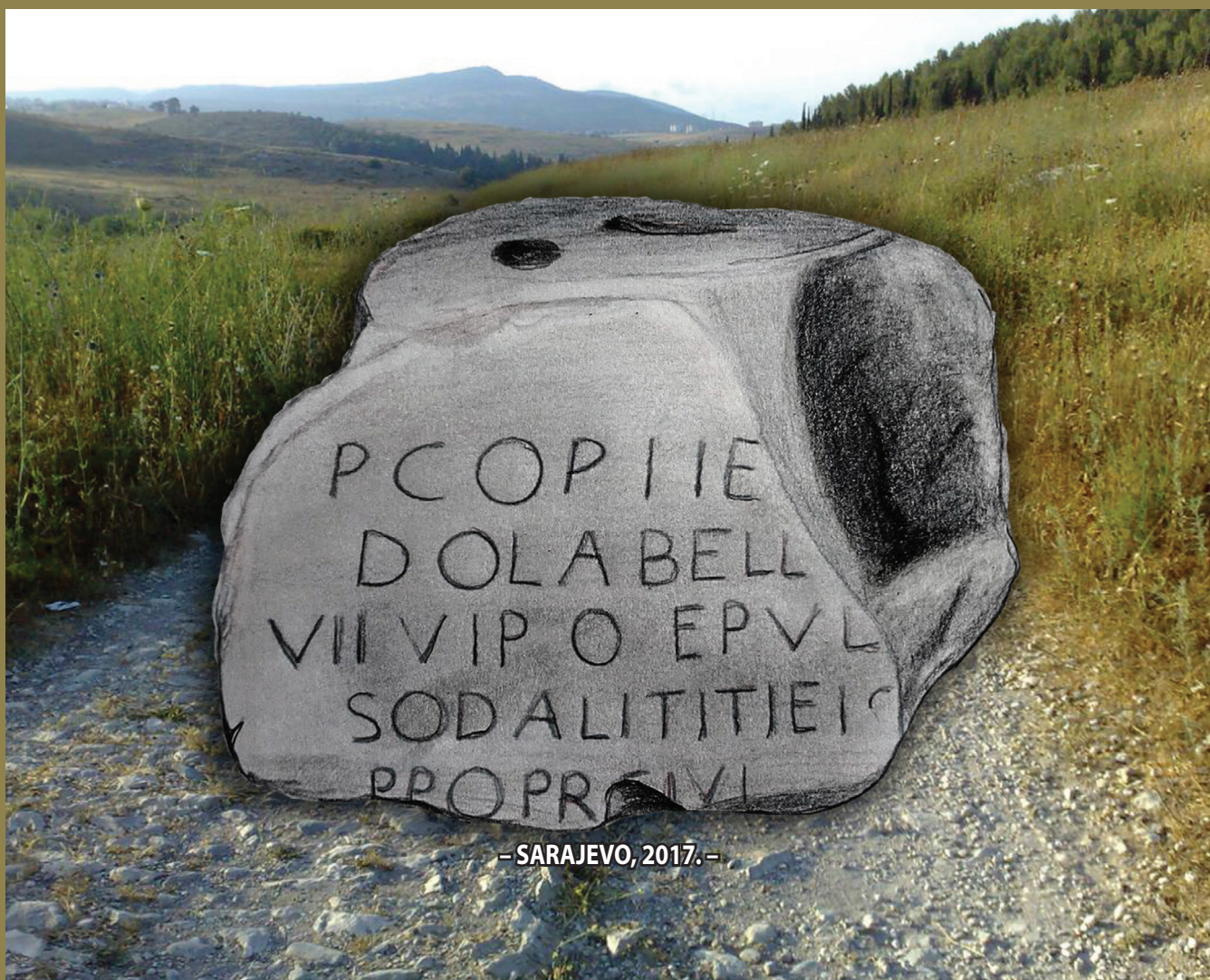
UDRUŽENJE ZA PROUČAVANJE I PROMOVIRANJE ILIRSKOG NASLIJEĐA I DREVNIH I KLASIČNIH CIVILIZACIJA
BATHINVS

GODIŠNJAK UDRUŽENJA
BATHINVS

ACTA ILLYRICA

ACTA ILLYRICA • GODIŠNJAK UDRUŽENJA BATHINVS • GODINA I/BROJ 1

— SARAJEVO, 2017. —

Izdavač / Publisher:

Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih i
klasičnih civilizacija BATHINVS

Topal Osman Paše 20, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
www.bathinus.org, <http://udruzenjebathinvs.simplesite.com>

Za izdavača / For the Publisher:

Edin Veletovac

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Salmedin Mesihović

Redakcija / Editorial Board:

Branka Migotti, Bego Omerčević, Drago Župarić, Amra Šaćić, Edin Veletovac

Sekretar Redakcije / Secretary of the board:

Ivana Božić

Recenzentski odbor / Advisory board:

Enver Imamović, Branka Migotti, Salmedin Mesihović, Adnan Busuladžić,
Alka Domić Kunić, Adnan Kaljanac, Amra Šaćić, Edin Veletovac

Prijevod na engleski / English translation:

Samra Čebirić

Lektor / Proofreader:

Aida Hasović

DTP:

Amra Mekić

UDK:

Elvira Poljak

Vizualni identitet naslovnice / Cover page design:

Romana Witschi

Štampa / Print:

FERAL PRESS

Tiraž / Print Run:

200

Časopis je štampan uz pomoć / Printing of the journal supported by:

Firma "BABILON" d.o.o. Tuzla

*Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog
naslijeđa i drevnih i klasičnih civilizacija*
BATHINVS

Acta Illyrica

Godišnjak Udruženja BATHINVS
GODINA I/ BROJ 1

SARAJEVO, 2017.

SADRŽAJ

Predgovor	6
Salmedin Mesihović - <i>Familija Publija Kornelija Dolabele</i>	10
Ivana Božić - <i>Lik i djelo Publija Kornelija Dolabele referirajući se na Annales Kornelija Tacita</i>	23
Dženan Brigić - <i>Utjecaj podizanja trajnih naselja i uzgoja žitarica na razvoj putnih komunikacija</i>	32
Jesenko Hadžihasanović / Edo Mešić - <i>Rekognosciranje antičkih lokaliteta na području Kiseljaka</i>	43
Mersiha Imamović / Bego Omerčević - <i>Urbanizacija bosanskohercegovačkih prostora u vrijeme rimske uprave</i>	56
Amra Šaćić - <i>The process of Romanisation in the inland of the Roman province of Dalmatia in the 1st century</i>	78
Maja Pandža - <i>Cirkuliranje novca u prvom stoljeću u unutrašnjosti rimske provincije Dalmacije (na uzorku publiciranih primjeraka)</i>	90
Sanda Hasagić - <i>Orijentalni kultovi na tlu provincije Dalmacije u I stoljeću</i>	102
Samir Aličić - <i>SC Pegasianum</i>	113
Dževad Drino / Benamina Londrc - <i>Činovnička karijera klasičnih rimskih pravnika u provinciji Dalmaciji</i>	125
Dijana Beljan - <i>Illyrski antroponimi na latinskim natpisima Dalmacije</i>	131
Edin Veletovac - <i>Oktavijanovo osvajanje Zapadnog Ilirika u djelima kasnoantičkih autora</i>	148
Branka Migotti - <i>Je li rimska Certisija bila caput viarum?</i>	168
Drago Župarić - <i>Prve kršćanske zajednice: Jeruzalem, Antiohija, Rim</i>	181
Džejlan Ganić - <i>Okrugli sto Godine razvoja i integracije – 2000 godina od namjesništva Publija Kornelija Dolabele</i>	194
Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih i klasičnih civilizacija BATHINVS (predstavljanje izdavača)	202
Autori objavljenih radova	207

Jesenko Hadžihasanović, MA
Filozofski fakultet u Sarajevu

Edo Mešić, BA
Sarajevo

Izvorni naučni rad / Original scientific paper
UDK: 902.3(497.6 Kiseljak)

Rekognosciranje antičkih lokaliteta na području Kiseljaka

Apstrakt: Ovaj članak će predstaviti rezultate sa rekognosciranja lokaliteta iz kiseljačke udoline, a u pitanju su: lokacija raskopanog brda u Gromiljaku, polje u zapadnom podnožju brda Humac, brdo Humac, dvije lokacije sjeveroistočno od lokaliteta Gradac u Višnjici, lokacija za koju se sumnja da sadrži ostatke u mjestu Han Ploča i lokacija za koju se sumnja da sadrži ostatke u mjestu Kovači. Svi lokaliteti se nalaze na području općine Kiseljak. Obilazak navedenih lokaliteta je organiziran u cilju prikupljanja saznanja o trenutnom stanju istih, te informacija o jednom dijelu trase Dolabeline ceste. Tokom obilaska lokaliteta, pronađeno je malo površinskih nalaza i to samo na par lokacija (zapadno podnožje brda Humac, Višnjica (sa svoja dva lokaliteta)). Sa druge strane, postoji i nekoliko lokaliteta koji su potencijalni arheološki lokaliteti (Han Ploča i Kovači). Tokom višegodišnje obrade zemlje, na površini su se pronalazili fragmenti različite veličine. Prilikom obilaska lokaliteta Han Ploče i Kovači uočena su samo dva manja fragmenta keramike. Da bi se dobilo više informacija o dionici Dolabeline ceste, koja je prolazila kroz ovaj kraj, te o samom Rimskom periodu, trebat će se provesti nova istraživanja. Bitno je napomenuti i da se na nekim od lokacija zamjećuju ostaci ratnih dejstava, pa se postavlja pitanje u koliko su mjeri nalazi u njima očuvani.

Ključne riječi: Gromiljak, Gradac u Višnjici, Han Ploča, Kovači, Dolabelina cesta, arheološki lokaliteti, *Publius Cornelius Dolabella*, *Salona*, *Hedum Castelum*

Uvod

U trenutku preuzimanja administrativnog aparata provincije *Dalmatiae*, *Publius Cornelius Dolabella* zatiče teritoriju koja još uvijek osjeća posljedice nedavno završenog *Bellum Batonianum*. Kao upravitelj provincije, *Dolabella* je imao na raspolaganju više načina kako da olakša ili otkloni posljedice prethodno pomenutog rata, a jedan od važnijih mehanizama je izgradnja novih cesta, a samim tim i poboljšavanje već utabanih staza i puteva koje je autohtono stanovništvo upotrebljavalo i prije uspostave rimske vlasti. Zahvaljujući poboljšanju cestovnog sistema povećana je mobilnost vojnih jedinica, ali u isti mah i cirkulacija robe i ideja, što je išlo ruku pod ruku sa sve većim rimskim prisustvom u svakodnevnom životu autohtonog stanovništva. Na natpisima pronađenim u Solinu je navedeno pet pravaca pružanja cesta,¹ od kojih je za

¹ *CIL* III 3198a – 10165a + 3200; *CIL* III 3201 = 10159 + 3198b = 10156b.

ovaj članak najinteresantnija ona koja je vodila od *Salonae* do mjesta *Hedum Castelum*. U problematici rimskih cesta je više naučnika postavilo svoje hipoteze o pravcu pružanja spomenutog pravca na terenu,² no na osnovu upotrijebljenog metodološkog pristupa najprecizniji pravac pružanja ceste je iznio Ivo Bojanovski.³ Iz ovog razloga je i izvršeno rekognosciranje kiseljačke kotline u potrazi za potencijalnim arheološkim lokalitetima koji bi nam dali bolju sliku o području oko rimske ceste *Salonae – Hedum Castelum*. Treba napomenuti da je prije 1992. godine vršeno nekoliko arheoloških istraživanja na Podastinju,⁴ Višnjici⁵ i Gromiljaku,⁶ ali nažalost ni ona ne daju potpunu sliku izgleda kiseljačke regije tokom antičkog perioda, ali na osnovu pozicije, kao i ranije pronadenih ostataka, može se pretpostaviti da je bila važno mjesto na lokalnom i regionalnom nivou unutar provincije *Dalmatiae*.

Obilazak lokaliteta

Tokom perioda između 21.6.2014. i 13.9.2014.⁷ izvršeno je rekognosciranje terena na sljedećim lokacijama:

- lokaciji raskopanog brda u Gromiljaku,
- polju u zapadnom podnožju brda Humac,
- brdu Humac,
- dvjema lokacijama sjeveroistočno od lokaliteta Gradac u Višnjici,
- lokaciji za koju se sumnja da sadrži ostatke u mjestu Han Ploča,
- lokaciji za koju se sumnja da sadrži ostatke u mjestu Kovači.

1. Gromiljak (43°58,198'N, 18° 3,077'E)

Na lokaciji unutar naselja Gromiljak je prije nekoliko mjeseci otkopan dio brda, te je napravljen profil visok 220 cm, orijentacije u pravcu sjeverozapad-jugoistok. Na slici 1 se može vidjeti položaj brda prije iskopavanja, dok se na slikama 2 i 3 vidi današnje stanje brda. Profil pada pod uglom od 37°. Brdo se sastoji od krupnijeg smeđeg i sivog kamenja, između kojih se nalazi pijesak i šljunak iste boje. U otkopanom profilu se može uočiti *arheološka osobina* (vidljiv na slici 3) širine 720 cm i dužine 340 cm, koji na svojim ivicama se sastoji od kamenja (oblog, kao i djelomično obrađenih komada) spojenih malterom sa vidljivim primjesama

² Sažetak ove problematike se nalazi u Bojanovski, 1974, 146-151, ali ipak treba izdvojiti Ballif, 1893 i Pašalić, 1960.

³ Bojanovski, 1974.

⁴ Arh. leksikon, 1988, Tom III: 14.35, 14.108, 14.197; Imamović, 1992-1995, 62-73.

⁵ Paškvalin, 1983, 118-121; 1988, Arh. leksikon, TOM III: 14.8, 14.81, 14.168, 14.234; Imamović, 1992-1995, 73-80.

⁶ Arh. leksikon 1988, TOM III: 14.33, 14.107; Imamović, 1992-1995, 80-83.

⁷ U periodu između 21. 6. 2014. i 24. 8. 2014. na terenu su bili Jesenko Hadžihasanović i Edo Mešić. Na terenu je u nekoliko navrata prisustvovao i dr. sc. Ivo Miro Jović. Dana 13. 9. 2014. na teren, uz autore članaka, prisustvovao je i doc. dr. Adnan Kaljanac.

šljunka i krupnog pijeska. Pomenuto kamenje spojeno malterom obrazuje zidove debele 45 cm, koji nažalost nije sačuvan u sjeveroistočnom dijelu, odnosno u dijelu najbližem vrhu iskopanog profila. Između ovih zidova se nalazi zemlja tamno sive boje, sa mjestimičnom pojavom tamno smeđe šljake, koja je jedini sa površine uočljiv znak koji bi ukazao na ljudske aktivnosti unutar *arheološke osobine*.

Slika 1 (lijevo): Stanje lokaliteta uslikanog 2009. godine (slika je preuzeta sa Google Eartha na osnovu koordinata navedenih u tekstu).

Slika 2 (desno): Stanje lokaliteta uslikanog 8. 4. 2014. godine (slika je preuzeta sa Google Eartha na osnovu koordinata navedenih u tekstu).

Slika 3: Dio profila napravljenog tokom raskopavanja brda. Na slici je vidljiva arheološka osobina opisana u tekstu (Fotografiju napravio: Hadžihasanović Jesenko).

2. Zapadno podnožje brda Humac

Na lokaciji zapadnog podnožja brda Humca su istražene dvije lokacije. Prostor označen tačkama: A ($43^{\circ}57,885'N$, $18^{\circ} 3,873'E$), B ($43^{\circ}57,836'N$, $18^{\circ} 3,785'E$), C ($43^{\circ}57,791'N$, $18^{\circ} 3,782'E$), D ($43^{\circ}57,768'N$, $18^{\circ} 3,831'E$), E ($43^{\circ}57,835'N$, $18^{\circ} 3,947'N$) (slika 4); je potpuno bez arheoloških ostataka, što se može objasniti činjenicom da je u pitanju plavno područje, čemu ide u prilog postojanje blage

litice visoke 2,5 metara na sjeveroistočnoj strani ovog prostora, koja iz visine izgleda kao prostor na kojem je u jednom trenutku tekla rijeka Fojnica. U prilog činjenici, da je ovo plavno područje, idu vidljivi ostaci majskih poplava 2014. godine koji nisu zaobišli ni kiseljačku regiju, kada je došlo do izlivanja rijeke Fojnice. Drugo mjesto (A (43°57,927'N, 18° 3,902'E), B (43°57,920'N, 18° 3,897'E)) je vododerina, čija visina pada iz pravca sjeveroistoka prema jugozapadu, u kojoj je pronađeno nekoliko fragmenata keramike. Pronađen je jedan fragment recentne keramike, fragment crvenkaste dobro pečene i pročišćene keramike (slika 5), obojene keramike koji po fakturi odgovara provincijalnoj keramici (slika 6) i jedan fragment tamne keramike ukrašenog nizom tačaka izvedenih ubadanjem (slika 7). Njiva na kojoj je primjećena vododerina nema drugih površinskih ostataka. Moguće je postaviti dvije pretpostavke na osnovu pronađenih fragmenata u vododerini. Prva mogućnost je da ovi fragmenti ukazuju na postojanje podzemnih ostataka na širem području mjesta nalaza, dok je druga mogućnost da su oni saprani iz pravca sjeveroistoka, pa samim tim bi ukazivali na ljudsko prisustvo sjeverno ili sjeveroistočno uz padinu od mjesta nalaza fragmenata.

Slika 4: Položaj podno brda Humac na kojem je izvršen površinski pregled lokacije (Fotografija je preuzeta sa Google Eartha na osnovu koordinata navedenih u tekstu).

Slike 5, 6 i 7 (gledano s lijeva na desno): Različiti fragmenti pronađeni u vododerini podno brda Humac (Fotografije napravio: Hadžihasanović Jesenko).

3. Brdo Humac

Brdo Humac (slika 8) je smješteno sjeverozapadno od Kiseljaka, uz sjevernu obalu rijeke Fojnice, sa pravcem pružanja od jugozapada prema sjeveroistoku. Najviša tačka brda (A: 43°57,755'N, 18° 4,304' E) (pogled na plato slika 9) je na sjevernoj strani gdje se nalazi maleni plato koji se spušta u pravcu pružanja brda do drugog platoa (B: 43°57,712'N, 18° 4,255'E) (pogled na plato slika 10) koji se danas jednim dijelom koristi kao voćnjak, dok je drugi dio obrastao u šumarku. Na sjevernoj strani gornjeg platoa dolazi do naglog pada, također obraslog šumom. Vrh pomenute padine je oivičen suhozidom koji sadrži različite vrste kamenja, uključujući i oblice, dok je dio kamenja razasut niz samu padinu. Na cijelom lokalitetu se vide ostaci rovova i bunkera koji su ovdje napravljeni u periodu između 1992. i 1995. godine, kada je, zbog dominantne pozicije, brdo korišteno kao osmatračnica i odbrambena pozicija. Bunker i se nalaze na gornjem i donjem platou, a mogu se uočiti i ostaci rova koji vodi od gornjeg platoa prema voćnjaku. Od bunkera na gornjem platou prema sjevernoj padini je vodio još jedan rov. Na donjem platou se nalaze ostaci još jednog rova i bunkera. Svi pomenuti objekti, osim rova koji vodi prema voćnjaku, imaju još uvijek vidljive profile, od kojih niti jedan ne sadrži vidljive arheološke ostatke. Suhozid na sjevernom platou je vrlo vjerovatno izgrađen u istom vremenskom periodu kada su pravljene i bunker i, čemu ide u prilog upotreba oblika pri njenoj izgradnji, nedostatka ikakvog vezivnog materijala, ali i činjenica da je ista vrsta kamenja pronađena u ruševinama bunkera na gornjem platou. Na lokalitetu nisu pronađeni drugi površinski nalazi. Međutim, zbog dominantne lokacije brda ne treba isključiti mogućnost da na ovoj lokaciji postoje određeni arheološki ostaci koji nisu uočljivi rekognosciranjem.

Slika 8: Brdo Humac (Fotografija je preuzeta sa Google Eartha na osnovu koordinata navedenih u tekstu).

Slika 9: Pogled iz pravca jugozapada prema sjeveroistoku na najvišu tačku brda Humac (Fotografiju napravio: Hadžihasanović Jesenko).

Slika 10: Pogled iz pravca sjeveroistoka ka jugozapadu prema voćnjaku i drugom platou na brdu Humac (Fotografiju napravio: Hadžihasanović Jesenko).

4. Višnjica

Tokom rekognosciranja područja oko Kiseljaka izvršen je obilazak dviju lokacija u mjestu Višnjica. Prva je lokacija zaravnjene glavice, koja ima veoma dobar vidik na kotlinu potoka Rikavca i dijela kiseljačke kotline. Druga lokacija je brdo koje je odvojeno od prve lokacije dolinom kroz koju teče mali potok.

- a) Zaravnjena glavica (slika 11) se pruža u pravcu jugozapada prema sjeveroistoku. Tačka A ($43^{\circ} 57,021' N$, $18^{\circ} 2,909' E$) je krajnja zapadna i najviša (slika 12), dok je tačka B ($43^{\circ} 57,096' N$, $18^{\circ} 3,108' E$) krajnja istočna i najniža tačka (slika 13). Na cijeloj lokaciji je pronađen jedan fragment sive dobro prečišćene provincijalne keramike na kojoj je nanesen dodatni sloj krem boje (slika 15), kao i jedan fragment krem keramike sa tragom bordo boje na vanjskoj površini (slika 16), oboje u tački C ($43^{\circ} 57,085' N$, $18^{\circ} 3,010' E$). Zaravnjena glavica se danas koristi za zemljoradnju, pa je za pretpostaviti da je površinski sloj više puta poremećen. Međutim, zbog činjenice da se lokalitet nalazi u blizini potoka, i da se sa njega pruža dobar vizuelni pregled na okruženje, ne treba isključiti mogućnost da na ovoj lokaciji postoji određena koncentracija arheoloških nalaza.

Slika 11: Zaravnjena glavica iznad Višnjice

(Fotografija je preuzeta sa Google Eartha na osnovu koordinata navedenih u tekstu).

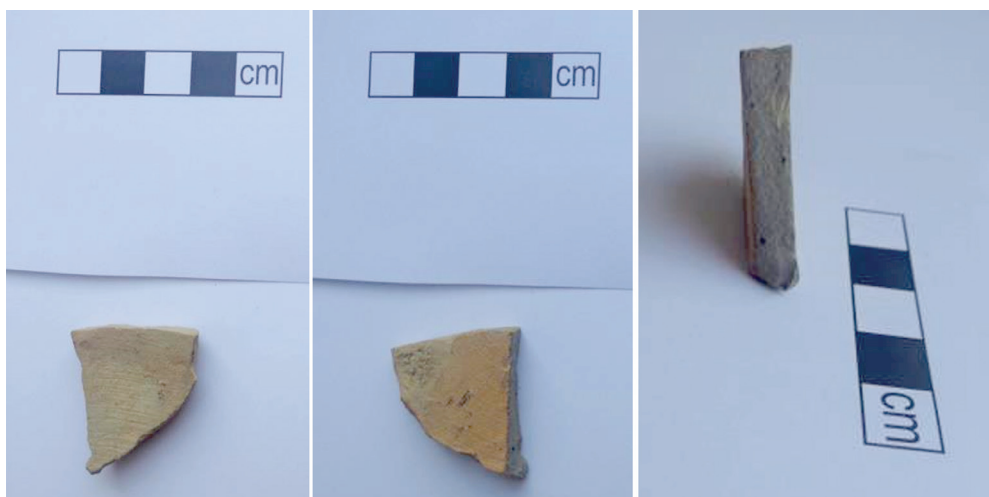
Slika 12: Pogled na zaravnjenu glavicu iz pravca sjeverozapada prema jugoistoku
(Fotografiju napravio: Hadžihasanović Jesenko).

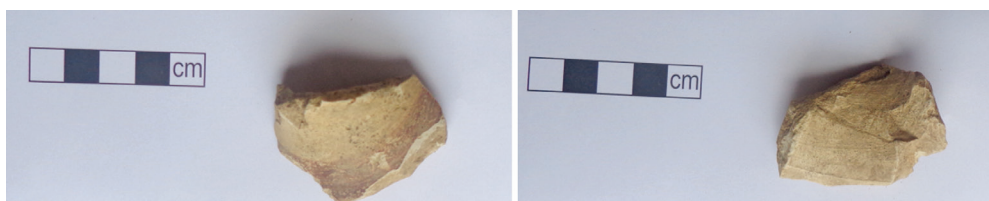
Slika 13: Pogled na najvišu tačku zaravnjene glavice iz pravca sjeveroistoka prema jugozapadu (Fotografiju napravio: Hadžihasanović Jesenko).

Slika 14: Pogled sa najviše tačke na ostatak zaravnjene glavice iz pravca jugoistoka prema sjeverozapadu (Fotografiju napravio: Hadžihasanović Jesenko).

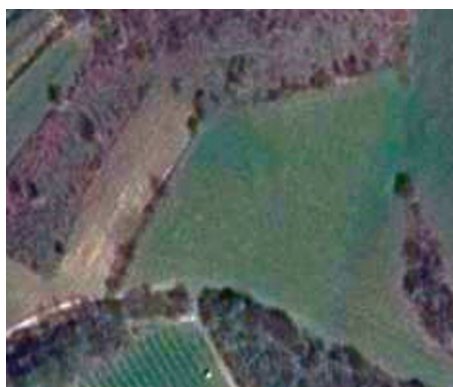

Slika 15a, 15b i 15c: Prednja i zadnja strana fragmenta krem keramike pronađenog na lokaciji zaravnjene glavice. Treća fotografija prikazuje presjek fragmenta. (Fotografije napravio: Hadžihasanović Jesenko).

Slika 16a i 16b: Prednja i zadnja strana fragmenta krem keramike sa tragom bordo boje keramike pronađene na na lokaciji zaravnjene glavice. (Fotografije napravio: Hadžihasanović Jesenko).

- b) Druga lokacija je brdo (slika 17) koje se nalazi jugoistočno od zaravnjene glavice, između kojih se nalazi manja dolina sa potokom. Na ovoj lokaciji je na površini konstatovano postojanje *arheološke osobine* široke 20 cm i duboke 10 cm, koja tvori višegao čije stranice prolaze kroz sljedeće tačke: A (43° 56,908' N, 18° 3,047' E), B (43° 56,916' N, 18° 3,024' E), C (43° 56,936' N, 18° 3,036' E) i D (43° 56,937' N, 18° 3,043' E). Nedaleko od ove *arheološke osobine*, u tački F (43° 56,945' N, 18° 3,035' E), je ustanovljeno postojanje izrovane rupe u čijoj blizini je pronađen isprani fragment krem dobro prečišćene keramike (slika 18). Prema svjedočenju mještanina, na ovoj lokaciji se nekada nalazila kuća, čiji ostaci danas nisu vidljivi. Iz ovog razloga postoji mogućnost da su pomenuta *arheološka osobina* i fragment keramike recentni.

Slika 17: Lokacija na kojoj se pojavljuje površinska arheološka osobina (Fotografija je preuzeta sa Google Eartha na osnovu koordinata navedenih u tekstu).

Slika 18a i 18b: Prednja i zadnja strana fragmenta keramike pronađenog na lokaciji opisanoj u tekstu (Fotografije napravio: Hadžihasanović Jesenko).

5. Han Ploča

Rekognosciranje je izvršeno na lokaciji (slika 19) koja je definisana sljedećim tačkama: A ($43^{\circ} 54,322' \text{ N}$, $18^{\circ} 8,294' \text{ E}$), B ($43^{\circ} 54,396' \text{ N}$, $18^{\circ} 8,206' \text{ E}$), C ($43^{\circ} 54,358' \text{ N}$, $18^{\circ} 8,196' \text{ E}$), D ($43^{\circ} 54,315' \text{ N}$, $18^{\circ} 8,286' \text{ E}$). Prema riječima Ive Mire Jovića na ovoj lokaciji se prije nekoliko godina tokom oranja pronalazila veća količina keramike, ali nažalost nije mogao reći o kakvoj se keramici radilo. Iz samog obilaska lokaliteta nije moguće izvući neki poseban zaključak jer se ovaj prostor u ovom trenutku ne koristi za zemljoradnju, putem kojeg bi potencijalno na površini bili izbačeni manji arheološki ostaci. Također, nisu uočeni nikakvi drugi površinski nalazi.

Slika 19: Lokacija za koju se pretpostavlja da bi mogla da sadrži arheološke ostatke. Pogled iz pravca jugoistoka prema sjeverozapadu. (Fotografiju napravio: Hadžihasanović Jesenko).

6. Kovači

Rekognosciranje je izvršeno na lokaciji (slika 20) koja je definisana sljedećim tačkama: A ($43^{\circ} 54,886' \text{ N}$, $18^{\circ} 8,983' \text{ E}$), B ($43^{\circ} 53,907' \text{ N}$, $18^{\circ} 8,967' \text{ E}$), C ($43^{\circ} 53,903' \text{ N}$, $18^{\circ} 8,958' \text{ E}$), D ($43^{\circ} 53,883' \text{ N}$, $18^{\circ} 8,970' \text{ E}$). Prema riječima Ive Mire Jovića i na ovoj lokaciji se prije nekoliko godina tokom oranja pronalazila veća količina keramike. Ni ovaj put nije mogao reći o kakvoj se keramici radilo. Na lokalitetu se nalaze dijelovi koji su orani, ali već je prošlo dovoljno vremena da se zemlja slegla, zbog čega je bilo teže vršiti površinski pregled, pa su pronađena samo dva fragmenta keramike. Radi se o jednom fragmentu keramike krem boje i čiste fakture koja podsjeća na rimsku provincijalnu keramiku, dok je drugi fragment crvenkaste keramike čiste fakture i glatke površine koji se može naći u periodu od antike pa nadalje. Prema svjedočenju mještanina koji je orao zemlju na ovoj lokaciji, na dubini od 30 cm se pojavljuje pjeskovita zemlja, što upućuje na mogućnost da lokalitet Kovači ne sadrži veće arheološke ostatke.

Slika 20: Lokacija za koju se pretpostavlja da bi mogla da sadrži arheološke ostatke. Pogled iz pravca jugoistoka prema sjeverozapadu. (Fotografiju napravio: Hadžihasanović Jesenko).

Zaključak

Iz priloženog obilaska terena moguće je vidjeti da u kiseljačkoj kotlini postoje potencijalni arheološki lokaliteti koji prema pronađenim ostacima mogu da budu potencijalne lokacije za nova arheološka istraživanja. Kao posljedica ljudske aktivnosti, na području Kiseljaka i okolice, svakim danom se sve više uništava arheološko naslijeđe. Tako je tokom rekognosciranja uočeno da je došlo do usijecanja zemlje kraj nekropole stećaka Hendek⁸ za potrebe radova na magistralnoj cesti, uslijed čega su neki od grobova oštećeni, tačnije došlo je do oštećenja kostiju ukopanih pokojnika. Također, na nekim od istraženih lokaliteta još uvijek su vidljivi tragovi ljudskih aktivnosti koji su doveli do bespovratnog uništenja arheološkog naslijeđa. Zbog već navedene situacije, potrebno je u što skorijem periodu početi sa istraživačkim aktivnostima, kao i aktivnostima zaštitne arheologije, kojima bi se povećala vidljivost arheoloških lokaliteta i kulturnog naslijeđa kiseljačkog kraja, čime bi se ugroženi lokaliteti spasili od uništenja.⁹

Summary

Reconnaissance of the ancient sites in Kiseljak area

This article presents the results of the field reconnaissance of the sites situated in the Kiseljak valley. The sites in question are: the site of excavated hill in Gromiljak, the field in the western foothill of Humac, the Humac hill, two sites to the north-east of the site of Gradac in Višnjica, the presumable archaeological site containing the remains in the site Han Ploča, and the presumable archaeological site in the site of Kovači. All sites are located in the Kiseljak municipality. The reconnaissance of the aforementioned sites was organized to gather information about their current state and to gather new information about one section of Dolabella's road route. During the reconnaissance, only a small amount of the surface materials was uncovered, and only on the sites near western foot of Humac hill, and on the two sites in Višnjica (with contains two sites). On the other hand, there are a couple of potential archaeological sites (Han Ploča and Kovači). During the years of plowing, fragments of different sizes have been found on the surface. Unfortunately, during the reconnaissance of the Han Ploča and Kovači sites, only two shards of pottery were found. In order to obtain more information about the part of Dolabella's

⁸ Nekropola Hendek u Duhrima (Arh. Leksikon 1988, Tom III: 14.111) ne pripada vremenskom razdoblju koje obrađuje članak, zbog čega nije predstavljen u članku.

⁹ Tokom rada na ovom članku više osoba je pružilo pomoć pri pripremama i terenskom obilasku, tako da bismo se ovim putem zahvalili načelniku općine Kiseljak Mladenu Mišuriću Ramljaku, Ivi Miri Joviću, Adnanu Kaljancu, Amri Hadžimuhamedović, Mirzahu Foči, Zijadu Haliloviću, kao i Silvani Čobanov.

road that went through this region, as well about the Roman period itself, new research needs to be carried out. It is important to note that some of these sites were affected by the war, so the question is to what extent have the archaeological findings been preserved.

Bibliografija

Kratice

ANU BiH Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine
GZM n.s. Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, *Nova sveska*

Literatura

- ARHEOLOŠKI LEKSIKON BIH, Tom (I-III), 1988: *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, (ed. BORIVOJ ČOVIĆ), Tom I-III; Mape 1-4, Sarajevo 1988.
- Ballif Ph. 1893, *Römische Strassen in Bosnien und der Herzegovina*, I, nebst einen Anhang über die Inschriften von C. Patsch, Wien 1893.
- Bojanovski I. 1974, *Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela XLVII, CBI 2, Sarajevo 1974.
- Imamović E. 1992-1995, *Rezultati probnih iskopavanja u Podastinju, Višnjici i Gromiljaku kod Kiseljaka*, GZM, n.s. 47, Sarajevo 1992-1995, 61-92.
- Pašalić E. 1960, *Antička naselja i komunikacije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1960.
- Paškvalin V. 1983, *Kasnoantički objekti iz Osatice, Karahoda i Višnjice*, GZM, n.s. 38, Sarajevo 1983, 109-121.